

Sposób na słówka, czyli ćwiczenia leksykalne na chmurach wyrazów

Monika Madej

Elementy graficzne stanowią z pewnością ciekawe urozmaicenie w procesie nauczania języka angielskiego. Przykładem techniki, która ma charakter wizualny i z powodzeniem może być stosowana na lekcjach, jest chmura wyrazów. Jak sugeruje nazwa, jest to zbiór słów, które poprzez umieszczenie w bliskich odległościach od siebie tworzą pewnego rodzaju chmurę.

Atrakcyjna, efektywna, ciekawa, wprowadza element zaskoczenia – to tylko niektóre sformułowania, wypowiedziane przez nauczycieli języków obcych, którzy widzą chmury wyrazów po raz pierwszy.

Już po chwili jednak te same osoby przekonują się, że właściwie nie wiedzą, jak praktycznie mogłyby wykorzystać ową technikę w nauczaniu. Niniejszy artykuł ma zatem na celu przedstawienie praktycznych ćwiczeń, jakie można zastosować na lekcji języka angielskiego z wykorzystaniem chmur wyrazów.

Cechy charakterystyczne chmur wyrazów

Chmury wyrazów wyróżniają się wieloma cechami, spośród których najbardziej rozpoznawalne są kształt, rozmiar, kolory oraz położenie słów. Podstawową właściwość chmur, niezależną od programu, w którym są generowane, stanowi zróżnicowanie wielkości wyrazów. Odzwierciedla ono częstotliwość występowania słów w tekście umieszczonym w aplikacji, co oznacza, że wyrazy używane częściej pisane są większą czcionką, natomiast te, które pojawiają się rzadziej – są mniejsze lub w ogóle nie ukazują się w chmurze z uwagi na ograniczoną ilość miejsca.

Pozostałe cechy charakterystyczne chmur zależą od aplikacji, za pomocą której są one tworzone. Jeśli chodzi o kształt, to w najbardziej klasycznej wersji chmury przypominają owale o mniej lub bardziej regularnym konturze (ich tworzenie umożliwiają takie narzędzia, jak np. Wordle, WordItOut, ABCya, WordSift 2) lub prostokąty o wyraźnie prostych krawędziach (opcja ta jest dostępna np. w TagCrowd). W wariantach bardziej rozbudowanych chmury przybierają kształt m.in. konkretnych przedmiotów lub elementów świata przyrody, co oferuje np. Tagxedo.

Biorąc pod uwagę kolejną cechę, mianowicie kolor, który odnosi się zarówno do tła, jak i do wszystkich wyrazów ukazanych w chmurze, także można wymienić kilka możliwości. W prostszych chmurach (generowanych np. w TagCrowd) wszystkie wyrazy prezentowane są tylko w jednym kolorze, zwykle na białym tle. W bardziej urozmaiconych chmurach natomiast (tworzonych np. w Wordle, Tagxedo, WordItOut, ABCya, WordSift 2) słowa mogą być ukazywane jednocześnie w kilku barwach lub odcieniach, z dodatkową modyfikacją tła.

Ostatnią, nie mniej ważną cechą chmur wyrazów stanowi położenie słów względem siebie. Tak jak w odniesieniu do

pozostałych właściwości, może być ono mniej lub bardziej złożone. W pierwszym przypadku, wszystkie słowa są zawsze rozmieszczone poziomo, co stanowi domyślną funkcję dostępną w TagCrowd oraz WordItOut. W tej ostatniej aplikacji wyrazy skupiają się ponadto w wyznaczonym przez użytkownika miejscu. W sytuacji, gdy chmury są generowane w Wordle, Tagxedo, WordSift 2 lub ABCya, wyrazy mogą być ustawione nie tylko poziomo, lecz także pionowo, poziomo-pionowo lub ukośnie.

Zastosowanie chmur wyrazów w ćwiczeniach zorientowanych na zwiększanie koncentracji uwagi i pojemności pamięci

Chmury wyrazów nadają się do wielu ćwiczeń leksykalnych, wśród których, zgodnie z podziałem zaproponowanym przez Dźwierzynską (2012:162), można wyróżnić m.in. ćwiczenia ukierunkowane na zwiększanie koncentracji uwagi i pamięci. Z grupy tej, podobnie jak w przypadku pozostałych, wybrano kilka ćwiczeń, które odpowiednio zaadaptowano i uzupełniono o dodatkowe pomysły.

Zadania ukierunkowane na zwiększanie koncentracji uwagi i pamięci pomagają rozwijać pamięć wzrokową i słuchową. Do ćwiczeń rozwijających pamięć wzrokową należy przygotować jedną lub dwie chmury wyrazów. Pojedyncza chmura może posłużyć do zadania, w którym uczeń najpierw stara się zapamiętać słowa znajdujące się w chmurze, a następnie odtwarza je z pamięci. Przykładową chmurę, przygotowaną do tego ćwiczenia w programie WordItOut, ukazuje Rysunek 1. Para chmur utworzonych w różnych programach, na podstawie jednego lub dwóch tekstów bądź list wyrazów, jest niezbędna natomiast w zadaniu polegającym na porównywaniu i doszukiwaniu się różnic lub podobieństw między chmurami pod względem doboru słów. Chmury dostosowane do tego ćwiczenia przedstawia Rysunek 2., utworzony w ABCya, oraz Rysunek 3., wygenerowany w TagCrowd. Ćwiczenie to można następnie poszerzyć o analizę przyczyn tych rozbieżności, zwłaszcza gdy podstawą naszej pracy są różne teksty (Bandeem, Sawin 2012:38), choć warto zauważyć, że w ten sposób nie zajmujemy się już doskonaleniem pamięci wzrokowej.

W przypadku zadań doskonalących pamięć słuchową, wybór poleceń wydaje się ograniczony z uwagi na fakt, że chmury mają charakter przede wszystkim graficzny i nie zawierają elementów dźwiękowych. Można jednak

użyć chmur w ćwiczeniach na zaznaczanie tych wyrazów, które można usłyszeć w zdaniach lub dłuższej wypowiedzi.

Ćwiczenia na chmurach wyrazów towarzyszące wprowadzaniu słownictwa

Drugą rozbudowaną grupę ćwiczeń mających na celu rozwijanie umiejętności przyswajania słownictwa stanowi zadania na zapamiętywanie materiału leksykalnego, wśród których umownie wyróżnia się dwie kategorie. Jedną z nich są ćwiczenia towarzyszące wprowadzaniu słownictwa (Dźwierzynska 2012:162). Kategoria ta dzieli się na ćwiczenia ukierunkowane na zapamiętywanie znaczenia i połączeń wyrazowych, artykulacji, pisowni i poprawności gramatycznej wyrazów (Dźwierzynska 2012:171).

W przygotowaniu niektórych zadań zorientowanych na zapamiętywanie znaczenia koniecznie należy wziąć pod uwagę funkcje dostępne w wybranych programach służących do tworzenia chmur. Jedną z nich jest ukazywanie w aplikacji Tagxedo chmur w kształcie konkretnego przedmiotu, dzięki czemu możliwe jest wpisanie przez ucznia jednego określonego wyrazu do narzędzia i dopasowanie do niego kształtu, który odpowiada jego znaczeniu. Przykład takiej chmury przedstawia Rysunek 4. Warto nadmienić, że jedyne ograniczenie tego ćwiczenia stanowi niewielka liczba kształtów. Inne ćwiczenie bazuje natomiast na funkcji dostępnej w programie WordSift 2, oferującym obrazki, które – po kliknięciu w wybrany z chmury wyraz – prezentują jego znaczenie. Zadanie wykorzystujące tę opcję może polegać na wyborze jednej ilustracji spośród kilku dostępnych, najtrafniej ukazujących słowo. Ćwiczenie to jest trudniejsze w przypadku pojęć abstrakcyjnych, gdyż obrazki nie są wówczas jednoznaczne pod względem ukazywanych treści. Na przykład, po wprowadzeniu do WordSift słowa *feel* ukazują się obrazki ukazujące m.in. zespół muzyczny o tej nazwie, kobietę zasłaniającą oczy, kobietę zasłaniającą usta, kobietę zasłaniającą uszy czy dłoń, na którą spadają krople deszczu. Wybór obrazka, który najtrafniej ukazuje znaczenie *feel*, jest dość subiektywny.

Pozostałe ćwiczenia służące zapamiętywaniu znaczenia lub, dodatkowo, połączeń wyrazowych, da się przygotować w każdym generatorze chmur, bez względu na jego specjalne funkcje. Do ćwiczeń tych należy tworzenie słów przez łączenie sylab (Rysunek 5., utworzony w WordItOut), łączenie rdzeni z odpowiednim przedrostkiem (Rysunek 6., wygenerowany w ABCya) bądź przyrostkiem oraz odnajdywanie i zaznaczanie

synonimów (Rysunek 7., przygotowany w Wordle), antonimów lub wyrazów pochodnych.

Przygotowując te zadania, dla ułatwienia można napisać pierwszą sylabę czy też kluczowy przedrostek lub przyrostek albo napisać słowo kilkakrotnie, przez co będzie ono miało większą czcionkę w chmurze i będzie bardziej widoczne. Natomiast zadania na poziomie złożonych jednostek leksykalnych mogą polegać na łączeniu wyrazów w celu utworzenia kolokacji, związków frazeologicznych albo idiomów. Mogą też sprowadzać się do podkreślania słów, których używa się z podanym wyrazem, lub do łączenia gotowych wyrażen z ich ekwiwalentem w języku polskim (patrz: Rysunek 8., sporządzony w Wordle). Tworząc te zadania, m.in. w ABCya, Tagxedo, TagCrowd, WordSift 2 lub Wordle, należy pamiętać o stosowaniu tyldy (-), np. pomiędzy rodzajnikiem lub przyimkiem a określonym wyrazem. W przeciwnym razie rodzajnik albo przyimek zostanie automatycznie wykluczony przez te programy, co uniemożliwi prawidłowe zapamiętanie połączeń wyrazowych. Niekiedy tyldę trzeba umieścić w każdej luce pomiędzy słowami w wyrażeniu, aby zapobiec jego podziałowi na pojedyncze jednostki.

Wśród zadań towarzyszących wprowadzaniu słownictwa, oprócz tych ukierunkowanych na memoryzację znaczenia i połączeń wyrazowych, wyróżniamy również ćwiczenia na zapamiętywanie poprawnej artykulacji. Ich przykład stanowi podkreślanie w chmurze słów zawierających albo ten sam fonem, albo różniący się od pozostałych dźwięk. Innym czynnikiem decydującym o zaznaczaniu lub łączeniu wyrazów mogą być rymy.

Do kolejnej podkategorii ćwiczeń związanych z wprowadzaniem słownictwa zalicza się zadania mające na celu zapamiętywanie pisowni. Najłatwiejsze z nich wymaga jedynie przepisania w programie służącym do tworzenia chmur trudnych pod względem ortograficznym słów, których kluczowe elementy można wyróżnić dodatkowo dużymi literami, co przedstawia Rysunek 9., wygenerowany w Tagxedo. Inne zadanie może polegać na uzupełnianiu wyrazów brakującą literą wspólną dla wszystkich słów w chmurze (patrz: Rysunek 10., utworzony w WordItOut) lub tym samym dźwiękiem mającym odmienny zapis w różnych słowach (patrz: Rysunek 11., przygotowany także w WordItOut).

Przy wprowadzaniu słownictwa należy pamiętać także o ćwiczeniach na zapamiętywanie poprawności gramatycznej ich form. Jeżeli jednak ćwiczenia takie mają być

opracowywane z wykorzystaniem chmury wyrazów, należy wspomnieć o pewnych ograniczeniach tej techniki. Przede wszystkim, układanie zdań z rozsypanki lub numerowanie wyrazów w odpowiedniej kolejności, jeżeli korzysta się przy tym jedynie z wyrazów z chmury, jest możliwe tylko w WordItOut. Podobnie łączenie słów z odpowiednim przyimkiem da się zaplanować w chmurach sporządzonych jedynie w tej aplikacji. Bezpośrednią przyczyną tej sytuacji jest wykluczanie przez pozostałe generatory chmur tych wyrazów, które są w powszechnym użyciu (np. rodzajniki, przyimki). W związku z tym, ćwiczenia tworzone z wykorzystaniem chmur powstałych w tych programach i ukierunkowane na memoryzację poprawności gramatycznej powinny sprowadzać się raczej do tworzenia rodzin wyrazów, łączenia różnych form stopniowania przymiotników i przysłówków (Łyp-Bielecka 2012:514) albo bezokoliczników z ich formą w czasie przeszłym czy też imiesłowem biernym (Rysunek 12., sporządzony w Wordle).

Ćwiczenia z wykorzystaniem chmur wyrazów ułatwiające zapamiętywanie słownictwa

Jak wcześniej wspomniano, obok ćwiczeń towarzyszących wprowadzaniu słownictwa znajdują się zadania na jego zapamiętywanie (Dźwierzynska 2012:162). Na ten typ zadań składają się ćwiczenia asocjacyjne, tematyczne oraz quasi-komunikacyjne i komunikacyjne (Dźwierzynska 2012:193).

Sedno ćwiczeń asocjacyjnych stanowią różnego rodzaju skojarzenia między wyrazami. Ich przykład stanowi tworzenie przez uczniów chmury ze słów, które najbardziej kojarzą się im z podanym wyrazem, rozpoczynających się na taką samą literę lub na ostatnią literę wcześniej wpisanego słowa. Chmury mogą być generowane również przez wprowadzanie do aplikacji jak największej liczby słów tworzących kolokację z danym wyrazem, który można wyróżnić poprzez kilkakrotne napisanie, co w konsekwencji sprawi, że zyska on większą czcionkę (patrz: Rysunek 13., przygotowany w TagCrowd). Uczniowie mogą także otrzymać gotową chmurę i zastanowić się nad słowem pasującym do wszystkich skojarzeń lub tworzącym kolokację z każdym wyrazem. Ponadto możliwe jest numerowanie słów od ogólnych do bardziej szczegółowych (Rysunek 14., wygenerowany w Wordle) i odwrotnie. Kolejną możliwość, jak słusznie zauważyła Łyp-Bielecka (2012:514), stanowi łączenie synonimów i antonimów oraz ekwiwalentów w języku obcym i ojczystym. Bandeen i Sawin (2012:38)

proponują rozszerzenie zadań asocjacyjnych o wyjaśnianie połączeń między wyrazami, podając jako przykłady *Great, Britain i king*.

Chmury wyrazów, oprócz ćwiczeń na skojarzenia międzywyrazowe, umożliwiają także utrwalanie asocjacji w relacji wyraz – kontekst. Zadania tego typu obejmują układanie zdań ze słowami przedstawionymi w chmurze i stosowanie ich w różnorodnych kontekstach. Zadanie to może przybrać formę wypracowania, oczywiście przy użyciu wyrazów pochodzących z chmury. Sporym ułatwieniem okaże się przy tym porównanie ze zdaniami zawierającymi dane słowo, wprowadzonymi do aplikacji WordSift 2 przed wygenerowaniem chmury.

Kolejny typ zadań ukierunkowanych na zapamiętywanie słownictwa to ćwiczenia tematyczne. Najprostsze z nich to odnajdywanie w chmurze wyrazu, który znaczeniowo nie pasuje do pozostałych. Pewną odmianą tego ćwiczenia jest określanie tematu na podstawie wyrazów zademonstrowanych w chmurze, co z powodzeniem nadaje się na wprowadzenie do lekcji lub na rozgrzewkę przed lekturą tekstu. Chmurę można również pokazać uczniom dopiero po przeczytaniu lub na koniec zajęć, aby przeanalizować poruszone tematy i sprawdzić, jak wyrazy odnoszą się do wcześniej zdobytej wiedzy (Bandeem, Sawin 2012:38). Podobnie można taką chmurę zademonstrować w celu porównania z chmurą sporządzoną samodzielnie przez uczniów. Wówczas mogą oni dobierać do niej te wyrazy, które w ich opinii odzwierciedlają treść przeczytanego tekstu, nadając przy tym większy rozmiar słowom najważniejszym.

Ostatnią, nie mniej istotną kategorię ćwiczeń zorientowanych na utrwalanie słownictwa stanowią ćwiczenia quasi-komunikacyjne i komunikacyjne. Zastosowanie w nich chmur umożliwia przekazanie treści w formie monologu, np. na temat artykułu umieszczonego w generatorze chmur. Co więcej, uczniowie mogą przeprowadzić dialog, tworząc pytania lub udzielając odpowiedzi z użyciem wyrazów ukazanych w chmurze. Polecenie to można urozmaicić, np. poprzez przydzielenie każdemu uczniowi wyrazów tylko w danym kolorze, położeniu lub rozmiarze. Pretekstem do zaaranżowania dialogu są także zagadki, w których jedna osoba zadaje pytania, a druga odpowiada lub naprowadza współmówcę na konkretny wyraz zaprezentowany w chmurze. Z pewnością ułatwienie tego zadania będzie stanowiła chmura utworzona z wyrazów powiązanych tematycznie. Z kolei znacznie trudniejszym ćwiczeniem jest

dyskusja dotycząca słów brakujących w chmurze, co można zainicjować po przeczytaniu przez uczniów tekstu (Bandeem, Sawin 2012:38). Poprzez analizę chmury, np. na temat form spędzania czasu, uczniowie oceniają, które aktywności pominięto, ewentualnie których czynności jest za mało lub za dużo, co może sugerować rozmiar czcionki. Z pewnością takie polecenie stymuluje kreatywność i refleksję. Chmurę dopasowaną do tego przykładu przedstawia przygotowany w Tagxedo Rysunek 15.

Podsumowanie

Chmury wyrazów umożliwiają wykonanie wielu ćwiczeń leksykalnych, które w artykule zostały podzielone na zadania służące zwiększaniu koncentracji uwagi i pojemności pamięci, towarzyszące wprowadzaniu słownictwa oraz ułatwiające jego zapamiętywanie. Część z nich opiera się głównie na chmurach, inne stanowią zasadniczy element zadań rozwijających umiejętność czytania, słuchania, pisanie albo mówienia. Ćwiczenia te mogą być przeprowadzane w formie ustnej bądź pisemnej, z użyciem wydrukowanych lub zaprezentowanych na komputerze chmur, przygotowanych przez nauczyciela albo uczniów. Warto spróbować je wykorzystać na lekcjach języka angielskiego.

Bibliografia

- Bandeem, H. M., Sawin, J. E. (2012) Encourage Students to Read Through the Use of Data Visualization. W: *College Teaching*, nr 60, 38-39.
- Dźwierzyńska, E. (2012) *Sposoby optymalizacji przyswajania materiału leksykalnego w procesie nauczania języka obcego*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Łyp-Bielecka, A. (2012) Nauczanie i uczenie się słownictwa przy pomocy narzędzi Sieci 2.0. W: P. Sznurkowski, E. Pawlikowska-Asendrych i B. Rusek (red.) *Neofilologie na przełomie tysiącleci. Najnowsze tendencje w literaturze, językoznawstwie, przekładzie i glottodydaktyce*. Częstochowa: Oficyna Wydawnicza ATUT, 501-517.

Monika Madej

Doktorantka w Zakładzie Pragmatyki Językowej Uniwersytetu Łódzkiego. Pracownik Uniwersytetu Łódzkiego oraz Uniwersytetu Warszawskiego. Nauczycielka języka angielskiego w szkole podstawowej oraz przedszkolu w Piotrkowie Trybunalskim.